

Recenzje i omówienia

Krzysztof Fedorowicz

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

**Левон Тер-Петросян в российской прессе,
ред. Аветис Авакян, сост. Давид Петросян,
Фонд „Либеральная Миссия”, Москва 2018, сс. 408
[Lewon Ter-Petrosjan w rosyjskiej prasie, red. Awetis
Awakjan, wyb. Dawid Petrosjan, Fundacja „Liberalna
Misja”, Moskwa 2018, ss. 408].**

W 2018 roku w Rosji ukazała się bardzo interesująca publikacja pt. *Левон Тер-Петросян в российской прессе* [Lewon Ter-Petrosjan w rosyjskiej prasie] w wyborze Dawida Petrosjana i pod redakcją Awetisa Awakjana, poświęcona pierwszemu prezydentowi Armenii. Wydawcą jest moskiewska Fundacja „Liberalna Myśl”. Publikacja liczy 408 stron.

Lewon Ter-Petrosjan w latach 1991-1998 pełnił funkcję prezydenta Armenii. Wcześniej, w czasach gorbaczowskiej pierestrojki był aktywnym opozycjonistą. Urodził się w styczniu 1945 roku w syryjskim mieście Aleppo. Rok później razem z rodziną wrócił do Armenii, gdzie uzyskał wyższe wykształcenie i rozpoczął pracę naukową. Z wykształcenia filozof, badacz starożytnych i średniowiecznych manuskryptów. Od 1978 roku pracował w Instytucie Matenadaran (repozytorium dawnych rękopisów) w Erywaniu. W drugiej połowie lat 80. mocno zaangażował się w działalność opozycyjną. Był jednym z założycieli „Komitetu Karabach” w 1987 roku, który był ruchem armeńskiej inteligencji postulującym przyłączenie Górskiego Karabachu do Armenii. W 1989 roku na bazie „Komitetu Karabach” powstał Armeński Ruch Ogólnonarodowy jako masowa organizacja społeczna. Lewon Ter-Petrosjan został jej przywódcą. Będąc wyrazicielem narodowych interesów Ormian, już na początku swojej działalności politycznej otrzymał od obywateli „nieograniczony kredyt zaufania”.

W 1990 roku w wyniku wyborów znalazł się w armeńskim parlamencie i jako lider największego ugrupowania został w sierpniu 1990 roku przewodniczącym Rady Najwyższej. W październiku 1991 roku wybrano go na prezydenta Armenii, stał się wówczas charmatycznym przywódcą, z biegiem czasu oddalającym się od rzeczywistości społeczno-politycznej swego kraju. Nie miał długiego stażu w polityce i bazował na swojej legendzie opozycyjnego lidera. Przed wyborami prezydenckimi oświadczył, że niczego nie obiecuje, nie ma żadnego programu, a wszystko, co miał do powiedzenia, powiedział na wiecach opozycyjnych. I wezwał Ormian, aby na niego głosowali.

Z biegiem czasu ewoluowała jego postawa w kwestii przyszłości Górskiego Karabachu. Już jako prezydent uważał, że zjednoczenie Armenii z Górskim Karabachem doprowadzi do jeszcze większej eskalacji konfliktu zbrojnego z Azerbejdżanem, co w konsekwencji przyczyni się do międzynarodowej izolacji Armenii jako agresora. Nie wyrażał także zgody na dyplomatyczne uznanie powstałej samorządnie Republiki Górskiego Karabachu. Po pierwsze nie chciał dopuścić, aby Armenia była postrzegana jako państwo wykorzystujące rozpad ZSRR do zmiany granic, a po drugie uważał, że Armenia powinna nieformalnie

popierać Górski Karabach i pełnić rolę „trzeciej strony”, ale nie bezpośredniego uczestnika konfliktu. To stanowisko spotkało się ze sprzeciwem części dotychczasowych władz Armeńskiego Ruchu Ogólnonarodowego, a szczególnie Ormian powracających do ojczyzny z emigracji, skupionych w radykalnej (nacjonalistycznej) partii Dasznakcutiun. Rozbieżności w kwestii problemu Górskiego Karabachu i jego propozycje uregulowania tego konfliktu stały się powodem „pałacowego zamachu stanu” i główną przyczyną odsunięcia Lewona Ter-Petrosjana od władzy w 1998 roku.

Jego postać do dziś budzi w Armenii kontrowersje i mieszane uczucia. Dla jednych jest bohaterem narodowym i osobą, która kładła podwaliny niepodległości Armenii. To legendarny lider masowego obywatelskiego ruchu i pierwszy przywódca Ormian, który swoimi oratorskimi przemowami na wiecach potrafił „hipnotyzować” słuchaczy. Dla innych to bardzo tajemnicza i zagadkowa postać, typowy pracownik naukowy godzinami przesiadujący w bibliotece i archiwum, oderwany od rzeczywistości społecznej. Jeszcze inni uważają go za chytrego polityka obdarzonego „szóstym zmysłem”, umiejętnością prognozowania i analizowania działań swoich przeciwników. Gdzie leży prawda?

Odpowiedzi na to pytanie należy szukać na kartach recenzowanej publikacji. Przygotowana przez Awetisa Awakjana i Dawida Petrosjana książka zawiera opublikowane w rosyjskiej prasie artykuły, wystąpienia i wywiady pierwszego prezydenta Armenii Lewona Ter-Petrosjana, a także artykuły o nim i szereg innych materiałów związanych z jego społeczno-polityczną i naukową działalnością. Książka podzielona jest na cztery części.

Pierwsza część to aż 320 stron wywiadów prezydenta Lewona Ter-Petrosjana dla rosyjskich gazet, wystąpienia w parlamencie opublikowane w prasie, odpowiedzi na pytania, publikacje rosyjskich politologów na temat pierwszego prezydenta Armenii oraz inne materiały, jakie ukazały się w rosyjskiej prasie. To dość szczegółowy zapis jego politycznej działalności, tym bardziej cenny, iż głównie dotyczy pierwszej połowy lat 90. XX wieku i początków kształtowania systemu politycznego Armenii. Należy zwrócić uwagę na możliwość dokładnego zapoznania się z opublikowanymi tekstami propozycji Lewona Ter-Petrosjana dotyczącymi uregulowania konfliktu w Górskim Karabachu, co stało się przyczyną jego odsunięcia od władzy. Jest to szczególnie istotne dla naukowców, którzy analizują tę kwestię i mają teraz możliwość sięgnięcia do źródła bez potrzeby powielania nie zawsze prawdziwych informacji funkcjonujących w naukowym obiegu.

W drugiej części publikacji (s. 323-336) znajdujemy wypowiedzi rosyjskich polityków na temat Lewona Ter-Petrosjana. Mówią o nim m.in. prezydent Borys Jelcyn, premier Wiktor Czernomyrdin, Jewgienij Primakow, Anatolij Czubajs, Władimir Kriuczkow czy Galina Starowojtowa. Z ich wypowiedzi wyłania się obraz racjonalnego polityka potrafiącego dokonać właściwych kompromisów w imię wyższych celów. Borys Jelcyn wspomina Lewona Ter-Petrosjana jako polityka o bardzo dużym autorytecie, który ma wielki wkład w rozwój sojuszniczych relacji armeńsko-rosyjskich.

Część trzecia (s. 337-362) to wypowiedzi rosyjskich naukowców, głównie orientalistów, o naukowej działalności Lewona Ter-Petrosjana. Tutaj możemy poznać Lewona Ter-Petrosjana z perspektywy pracownika naukowego.

Ostatnia czwarta część publikacji to szczegółowa biografia Lewona Ter-Petrosjana i jego rodziny, naukowa kariera oraz polityczna działalność, państwowe nagrody jakie otrzymał oraz zestawienie naukowych publikacji pierwszego prezydenta Armenii.

Podsumowując, czytelnik otrzymuje praktyczne kompendium wiedzy o politycznej działalności pierwszego prezydenta Armenii, Lewona Ter-Petrosjana, jakiego do tej pory nie można było doszukać się na rosyjskojęzycznym rynku wydawniczym. Gorąco polecamy!